

GEORG LAURSEN

Fra malersvend til sovjetagent

FØRSTE DEL

Af Julie Birkedal Riisbro

En kort overgang stod Georg Laursen i spidsen for det danske kommunistparti, men størstedelen af hans mangesidige politiske virke i kommunismens tjeneste kom til at ligge uden for fædrelandets grænser. Denne artikel, der er den første af to, kaster lys over Laursens exceptionelle livsbane frem til slutningen af 1927.

Georg Laurentius Laursen eller Georg Franzevitj Moltke, som han siden kom til at hedde, var en af hovedkræfterne bag opbygningen af Danmarks Kommunistiske Parti – DKP.¹ På trods af dette har han i eftertiden ikke fået så meget opmærksomhed som andre centrale skikkelser fra partiets første tid. Det hænger utvivlsomt sammen med hans særlige livsforløb – han forlod Danmark i 1925 og opgav få år senere sit danske statsborgerskab til fordel for et sovjetisk. Desuden havde han ikke nogen markant offentlig profil, idet hans arbejde i lange perioder fandt sted i kulissen. Ikke desto mindre må Georg Laursen betegnes som en absolut betydningsfuld dansk kommunist. Lige så sikkert er det, at han i kraft af sine mangeartede aktiviteter fik et højst bemærkelsesværdigt liv.

Formålet med denne² og en efterfølgende artikel er at tegne et samlet billede af Georg Laursens karriere. Eller sagt med andre ord at besvare spørgsmålet: I hvilket omfang er det muligt at indføje nye brikker i den mosaik, hvis grundtræk allerede tegner sig, og i hvor høj grad styrker disse vidnesbyrd vores forståelse af karakteren og vægten af Laursens indsats for den internationale kommunisme?

Vi kender ikke mindst Georg Laursen fra Kurt Jacobsens forskning i DKP's historie. Specielt fra hans værk *Mellem København og Moskva*, der omhandler partiets grundlæggelse og første år, og fra hans biografi om Aksel Larsen. Herudover har Jacobsen skrevet en kortere artikel om Laursen på netleksikonet *Leksikon for det 21. århundrede*.

Georg Laursens indflydelse på DKP i tiden efter Anden Verdenskrig behandles bl.a. af Bent Jensen i værket *Bjørnen og Haren*. På tilsvarende vis omtales hans rolle i forhold til det norske kommunistparti efter krigen i værket *I Stalins Skygge* af Torgrim Titlestad. Mere generelt beskrives en række af hans aktiviteter i Niels Erik Rosenfeldts bog *Verdensrevolutionens Generalstab*. Derudover dukker hans navn sporadisk op i diverse russiske og vestlige fremstillinger om Kommunistisk Internationale (Komintern) og dens apparat.³ Georg Laursen er med andre ord ikke noget fuldstændig ubeskrevet blad i forskningen.

Men der har endnu ikke været foretaget en større samlet undersøgelse af hans virke. Dertil kommer, at de ovennævnte forskere ikke har haft mulighed for at inddrage det senest fremkomne, meget væsentlige kildemateriale. I 2013 modtog Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv således en lang række danske personsager fra Kominterns arkiv i Moskva. Disse var i mange år strengt hemmelige og har indtil nu kun været benyttet i relativt beskedent omfang i dansk forskning. På grundlag af Georg Laursens egen sag kan vi i dag tegne et væsentligt mere nuanceret og præcist billede af hans løbebane. Desuden kan hans virke som højtplaceret Komintern-medarbejder belyses gennem de indberetninger fra hans hånd, der er at finde i flere af de øvrige personsager fra Kominternarkivet, eksempelvis Aksel Larsens.

Denne artikel bygger imidlertid også på adskillige andre kilder, der ikke tidligere har været benyttet til at kaste lys over Georg Laursens liv. Blandt det mest afgørende her er en række sagsakter fra Bundesarchiv i Berlin, der vedrører hans tid som hemmelig agent i Tyskland. Derudover benyttes personlige breve samt artikler fra danske aviser i Georg Laursens samtid. Hvortil endelig kommer forskellige publicerede kildesamlinger, blandt andet om Komintern.

Dermed ikke være sagt, at hver eneste sten nu er vendt i forhold til Laursen og hans vidtrækkende aktiviteter. En afsøgning af samtlige arkiver af relevans for sagen i Rusland, Tyskland og Danmark – foruden Norge og Sverige – vil efter alt at dømme kunne afdække yderligere materiale. Men i kraft af de tungtvejende og hidtil ukendte vidnesbyrd, der danner grundlag for denne undersøgelse, er der nu føjet væsentligt nyt til vores viden om Laursen. Artiklen kan derfor danne udgangspunkt

Som højtplaceret medarbejder i Kominterns kadrefdeling indsamlede Georg Laursen gennem mange år følsomme oplysninger om en lang række skandinaviske kommunister. Men det fintmasede system rummede naturligvis også en personsag om Laursen selv, hvorfra portrættet stammer. Udateret, formentlig fra slutningen af 1930'erne. (Foto: Arbejdermuseet & ABA/RGASPI)

for yderligere undersøgelser i de kommende år – i det omfang det rent praktisk vil være muligt.

Der er en række grundlæggende udfordringer forbundet med udnyttelsen af flere af de materialer, der er anvendt i denne artikel. Indledningsvist kan man naturligvis spørge, hvorvidt vi kan stole på, at de foreliggende vidnesbyrd i almindelighed giver et retvisende billede af Laursens livsforløb, eller om der ud fra forskellige motiver tegnes et forvrænget billede af ham.

For blot at tage et enkelt centralt eksempel udgøres nogle af de vigtigste dokumenter i personsagen fra Komintern af de såkaldte “selvbiografier”, hvor det, som udtrykket antyder, er Laursen selv, der beskriver sit levnedsløb og sine meritter.⁴ Et helt basalt forbehold i forhold til disse kunne være, at Georg Laursen måske ikke altid husker korrekt – papirerne i personsagen er samlet over mange år, og Laursen omtaler ofte begivenheder, der ligger langt tilbage i tiden. Som modargument til dette kan påpeges, at der ofte er tale om ret gængse personlige data, som for de fleste mennesker må formodes at stå ret klart og sædvanligvis også vil være registreret i diverse dokumenter.

Endnu mere nærliggende er måske den tanke, at ophavsmanden til en sådan fremstilling kan have været fristet til at tegne et forskønnet billede af sine gerninger. Men her er det vigtigt at huske på, hvordan det stalinistiske system fungerede, da disse selvbiografier blev til. De anførte oplysninger blev efterfølgende udsat for en gennemgribende kontrol og “verificering” af bureaukrater i Kominterns apparat og det sovjetiske hemmelige politi i forening. Det kunne have skæbnesvangre konsekvenser, hvis man blev fanget i selv det mindste forsøg på at føre myndighederne bag lyset.⁵ Dertil kommer, at oplysningerne fra selvbiografierne i vidt omfang kan sammenholdes med andre typer af dokumenter i personsagen. Altså bygger konklusionerne i denne artikel som oftest på en kombination af flere kilder og ikke kun Laursens egne ord.

En anden elementær udfordring består i, at det tilgængelige kildemateriale ikke er lige solidt for alle perioders vedkommende. En del af Georg Laursens liv kan belyses relativt klart gennem de eksisterende vidnesbyrd, mens andre dele fortsat henligger i det dunkle. Noget af det mest påfaldende, når man gennemlæser hans personsag, er i virkeligheden det, der *ikke* står. Således er der et stort set tomt hul, hvad angår perioden 1925-1939. Laursen selv går behændigt uden om denne periode i sine selvbiografier ved at benytte sig af forskellige omskrivninger; som en slående kontrast hertil står hans aktiviteter og opholdssteder fra 1903 frem til de første måneder af 1925 nidkært optistet i hans papirer.

Dertil kommer, at stort set alle de dokumenter, der er samlet i personsagen, er blevet til i perioden fra foråret 1939 og fremefter.⁶

Skyldes den lange udeladelse, at han intet interessant foretog sig i disse år? Til dette må svaret være et uforbeholdent nej. Er årsagen så, at følsomme papirer, der oprindeligt var en del af personsagen, er blevet fjernet efterfølgende, altså inden materialet blev stillet til rådighed for forskningen? Muligheden bør vel ikke helt afvises, men den forekommer ikke videre sandsynlig – systemets grundtræk taget i betragtning.

Alt peger i stedet i retning af, at Laursens arbejde i denne periode var af en så konspirativ karakter, at det end ikke kunne omtales i hans i forvejen strengt hemmelige personsag, og at dokumenterne herom altså på intet tidspunkt har befundet sig i Kominternarkivet, men har ligget og stadig ligger i nogle endnu mere velafskærmede arkiver, som fortsat er lukkede for den internationale forskning.

De danske personsager rummer altså både spændende muligheder og visse begrænsninger. Det samme gør sig selvsagt gældende for personsager på kommunister fra andre lande. Uden for Danmarks grænser har flere undersøgelser baseret på kadresagerne allerede set dagens lys. Derved er grunden blevet lagt til en “biografisk tilgang” til Kominternforskningen, der ikke alene sætter fokus på individuelle personskæbner, men også øger vores viden om Kominterns og verdenskommunismens generelle mekanismer.⁷

Bolsjevik in spe

Georg Laursen blev født ind i en arbejderfamilie i Svendborg i 1889. Mens han endnu var dreng, forlod familien Fyn for at flytte til Aarhus. Efter otte års skolegang begyndte han i malerlære. Måske var det en særlig kunstnerisk åre, der fik ham til at tage et tillægskursus, således at han i 1908 kunne kalde sig udlært dekorationsmaler. Ligesom sin far engagerede han sig i den socialdemokratiske bevægelse, først som medlem af Socialdemokratisk Ungdomsforbund og fra 1908 som medlem af Socialdemokratiet. Samme år blev han også fagligt engageret i Malernes Fagforening.⁸

Laursen nåede imidlertid ikke at gøre brug af sit svendebrev i Danmark ret længe. I 1909 drog han på valsen. Han opholdt sig gennem flere år i Tyskland og Schweiz, men besøgte faktisk det meste af Europa og kom endda så langt væk som Algeriet.⁹ Ved siden af beskæftigelsen som maler brugte han tiden i udlandet på fagligt og politisk arbejde. Her fandt han sit ståsted på arbejderbevægelsens revolutionære fløj.

Det er karakteristisk for den unge danske malersvends færden i denne periode, at han forbavsende hurtigt opnåede tillidsposter i de lokale fagforeninger, hvor end han kom frem. Således blev han medlem af ledelsen i malernes fagforening i både Stuttgart, Bern og Zürich. Det samme skete i Nice, hvor han var en af den stedlige fagforenings grundlæggere. Han var tilmed i flere år næstformand i den centrale ledelse af Maler- og Stukkatorforbundet for hele Schweiz og opnåede også tillidsposter i den faglige hovedorganisation, som malerforbundet indgik i. Et andet kendetegn ved hans virksomhed i disse år er imidlertid, at han ofte blev tvunget til at forlade de forskellige byer igen, idet hans engagement i strejker og politiske aktioner fik ham jaget på porten.¹⁰

Fra foråret 1914 og frem til de første måneder af 1919 opholdt Georg Laursen sig i Zürich. Det var skæbnesvangre år, der ændrede europæisk politik fundamentalt. For Laursen blev det ligeledes en periode, der kom til at sætte et afgørende præg på hans liv. I februar 1916 blev byen opholdsted for en gruppe russiske revolutionære, der befandt sig i eksil.¹¹ Blandt disse var Sovjetstatens senere grundlægger Vladimir Iljitj Lenin og den senere formand for Komintern, Grigorij Zinovjev. De repræsenterede den såkaldte bolsjevikiske fløj i det russiske socialdemokrati.¹²

Udbruddet af Første Verdenskrig i august 1914 havde skabt en dyb splittelse i den europæiske arbejderbevægelse mellem moderate og mere yderligtgående kræfter. Fra sit radikale ståsted argumenterede Lenin for, at man skulle stræbe efter at omdanne den igangværende krig mellem stater, som han betragtede som et rent imperialistisk opgør, til en krig mellem klasser, hvor målet var en social revolution. Derfor grundlagde han sammen med en gruppe ligesindede socialister i september 1915 det såkaldte Zimmerwald-Venstre, der ofte betragtes som en forløber for Komintern.

Det har længe været kendt, at Laursen i en periode under sit ophold i Schweiz fungerede som Lenins kurer. Mens store dele af Europa udkæmpede en blodig krig, var Danmark neutralt. Derfor kunne den stål-satte Georg Laursen med sit pas fra en ikke krigsførende nation lettere krydse de europæiske grænser uden at vække mistanke. Meget tyder på, at netop han i disse år opretholdt en af de absolut vigtigste forbindelseslinjer, nemlig den mellem Lenin og de revolutionære socialister Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht i Tyskland.¹³

Vi har hidtil alene været vidende om denne kurerirksomhed. De nu tilgængelige kilder giver imidlertid indtryk af, at Laursen ikke kun udførte sådanne praktiske opgaver, men også spillede en mere politisk rolle i denne skelsættende revolutionære organisation. Således betegner Georg

Sovjetstatens grundlægger Vladimir Iljitsj Lenin grundlagde i 1919 det kommunistiske verdensparti Komintern. Her leder han slagets gang på den første kongres, fra venstre mod højre ses Gustav Klinger, Hugo Eberlein, Lenin og Fritz Platten. Allerede flere år før havde Georg Laursen været en del af det revolutionære emigrantmiljø omkring Lenin i Schweiz. (Foto: Arbejdermuseet & ABA)

Laursen sig i en af selvbiografierne i Komintern-personsagen som “medstifter” af Zimmerwald-Venstre. Desuden hedder det, at han lige fra begyndelsen var en “aktiv og delvis ledende part, involveret i alle diskussioner vendt mod Zimmerwald-bevægelsens modstandere og ligeledes i alle demonstrationer, strejker og offentlige forsamlinger.”¹⁴

Det bør her bemærkes, at Laursens navn ikke figurerer på listen over de *officielle* delegerede ved den stiftende kongres. Dette udelukker dog på ingen måde, at han fra første færd kan have været en vigtig del af kredsen omkring Zimmerwald-Venstre. Derfor vil det være forhastet uden videre at betragte selvbiografiens oplysninger som et eksempel på overdrivelse fra Laursens side. I et tilfælde som dette ville det næppe have været vanskeligt for Komintern- og politikontrollanterne at tjekke, om der i bredere almindelighed var hold i hans påstand.

Mens Georg Laursen opholdt sig i Zürich, tegnede det mere og mere

til, at han og hans meningsfæller inden længe ville kunne skimte den verdensrevolution, de drømte om, i horisonten. I Rusland blev det ultra-konservative zardømme mødt med større og større protester, og tidligt på året 1917 blev zaren afsat under den borgerlige Februarrevolution. Det fik i april Lenin til at vende hjem fra sit schweiziske eksil og satse på at gennemføre en snarlig socialistisk revolution. Lenin nåede sit mål med den såkaldte Oktoberrevolution i efteråret 1917 og lagde hermed grunden til verdens første socialistiske stat. Hos bolsjevikkerne var forventningen nu, at revolutionen inden længe ville sprede sig til resten af Europa og på lidt længere sigt også til den øvrige verden.

Tyskland var ligeledes præget af et ulmende socialt oprør, der yderligere blev forstærket af det tyske nederlag i verdenskrigen. Denne situation forsøgte stærkt venstreorienterede kræfter at vende til en politisk revolution. Den tyske kejser blev ligesom den russiske zar afsat, og en tysk republik blev udråbt i november 1918. Styret i den nye republik blev dog ikke af radikalt socialistisk tilsnit. Derfor måtte de tyske kommunister fortsætte kampen for revolutionen.

De politiske rystelser forplantede sig til hele det europæiske kontinent. Heller ikke det neutrale Schweiz var upåvirket af begivenhederne. Det schweiziske politi havde efter alt at dømme første gang stiftet bekendtskab med Georg Laursen i forbindelse med nogle uroligheder i sommeren 1918, hvor han gennem socialistisk agitation havde forsøgt at opildne til optøjer. Politiet havde ham dog også mistænkt for andre forhold. De mente, at han havde forbindelse til et efterretningsbureau, der blev drevet af den nye sovjetstats særlige repræsentation i Bern, og at han her modtog informationer om den russiske revolution med henblik på at videregive dem til tyske aviser.¹⁵

I november 1918 gennemlevede Schweiz en regulær generalstrejke, den såkaldte *Landesstreik*. Strejken, der er blandt de mest afgørende begivenheder i den schweiziske arbejderbevægelses historie, kulminerede i voldsomme sammenstød mellem demonstranter og militær.¹⁶ Georg Laursen, der på dette tidspunkt havde en central placering i den schweiziske fagbevægelse, var blandt strejkens ledende kræfter.¹⁷

Måske var det imidlertid først de følgende begivenheder i Tyskland, der for alvor fik politiet i Schweiz til at miste tålmodigheden med danskeren. I januar 1919 iværksatte de tyske kommunister et revolutionsforsøg, den såkaldte Spartakusopstand, som dog mislykkedes og ydermere endte med, at oprørets ledere – Laursens tidligere kontakter Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht – begge blev dræbt. Under alle omstændigheder blev Georg Laursen arresteret i begyndelsen af 1919.

Han sad herefter fængslet i en periode og blev efterfølgende udvist af landet for at have bedrevet "bolsjevistisk propaganda".¹⁸

I Sovjetunionens tjeneste

Efter et kort stop i Tyskland vendte Georg Laursen nu hjem til Danmark, hvor han ikke havde opholdt sig i ti år. Det lange fravær forhindrede ham dog ikke i endnu engang forbavsende hurtigt at stige i graderne inden for fagbevægelsen. Kort efter hjemkomsten blev han således medlem af bestyrelsen af Malernes Fagforening i Aarhus. Han engagerede sig ligeledes i Danmarks Kommunistiske Parti og var aktiv stort set fra grundlæggelsen i efteråret 1919.¹⁹ Heller ikke i denne sammenhæng var han længe om at opnå indflydelse. I første omgang som medlem af Centralkomiteen og formand for partiets Aarhus-afdeling.²⁰

På landsplan viste det sig dog mere end vanskeligt at forene de forskellige politiske grupperinger, som partiet bestod af. I begyndelsen af 1922 havde de indre spændinger vokset sig så store, at det direkte blev splittet i to – Blågårdsgadepartiet og Møntergadepartiet. Georg Laursen tilsluttede sig Blågårdsgadepartiet og blev i 1923 valgt som dets formand.²¹ I Komintern krævede man imidlertid enhed og ensretning i de nationale kommunistpartier, og derfor pålagde Kominterns skandinaviske referent, Mikhaïl Kobetskij, Laursen den opgave at samle de stridende parter og skabe et forenet DKP.²² I efteråret 1923 lykkedes missionen, og Laursen indtog selv posten som partiets næstformand.²³

Når Moskva betroede Georg Laursen en så vigtig opgave, hang det formodentlig ikke mindst sammen med hans nære relation til Lenin. I Komintern-sammenhæng var han imidlertid også ved at være et kendt ansigt; han var således delegeret på organisationens tredje og fjerde kongres i 1921 og 1922 og deltog endvidere i en række plenarmøder i den nok så vigtige eksekutivkomité. Også i de følgende år, altså efter DKP's fusion i 1923, blev det understreget, at han havde en høj stjerne hos ledelsen i Moskva. I forbindelse med hans deltagelse i den femte kongres i 1924 blev han endog indvalgt i Kominterns Internationale Kontrolkommission, IKK, som den eneste repræsentant for et skandinavisk land. Dette disciplinærorgan var blevet oprettet på den fjerde kongres, men begyndte først for alvor sit arbejde efter den femte kongres. Georg Laursen var med andre ord en af pionererne her og deltog i Kominterns sjette kongres i 1928 officielt som repræsentant for IKK.²⁴ Oprindeligt bestod kontrolkommissionens opgaver blandt andet i at behandle klagesager fra enkeltpersoner eller organisationer, der var blevet pålagt

I starten af 1920'erne var Georg Laursen en del af ledelsen i DKP. Også i denne tid havde han mange kontaktflader uden for Danmarks grænser og besøgte blandt andet flere gange Sovjetstaten. På billedet ses han med de øvrige danske delegerede på vej til Kominterns tredje kongres i sommeren 1921. Laursen sidder forrest til højre med grå hat og pipe i hånden. (Foto: Arbejdermuseet & ABA)

disciplinærstraffe af deres respektive partier. IKK's arbejde kom dog inden længe til at dreje sig om at håndtere partifjendtlig adfærd og krænkelse af partidisciplinen fra de enkelte medlemmers side. På den baggrund udviklede den sig efterhånden til et effektivt redskab til bekæmpelse af politiske og ideologiske afvigelser. I tæt samarbejde med Sovjetunionens hemmelige politi.²⁵

Fra omkring 1925 begynder det at tynde ud med oplysninger om Georg Laursens færd i personsagen fra Kominternarkivet. Men selvom der er betydelige huller i materialet, er vi ikke på helt bar bund. De centrale spørgsmål er nu: Hvem arbejdede han for? Hvornår begyndte han på sit hemmelige arbejde? Og hvad gik hans arbejde mere konkret ud på?

Om tiden fra 1925 og fremefter skriver han i en selvbiografi fra december 1939 "Jeg blev anvendt som illegal, konspirativ medarbejder dels i Moskva og dels i udlandet i henhold til særlige ordrer."²⁶ Ordvalget

“særlige ordrer” karakteriserer i sovjetisk efterretningssprog netop noget, der er ekstraordinært hemmeligt. I adskillige andre kilder benyttes lignende eufemismer, såsom at han arbejdede for de “sovjetiske organer” og udførte “særlige konspirative opgaver” – formuleringer, der alle peger i retning af hemmelig agentvirksomhed.²⁷ Flere steder nævnes det desuden specifikt, at han beskæftigede sig med “efterretningsarbejde”.²⁸

Det har tidligere været antaget, at Laursen i denne periode var knyttet til Sovjetunionens militære efterretningstjeneste.²⁹ Men det rummer hans personsag ingen spor af; tværtimod peger dokumenterne klart i retning af, at de “sovjetiske organer”, som han nu arbejdede for, var det berygtede hemmelige politi.

Denne særlige sikkerhedstjeneste var oprindeligt blevet oprettet under navnet VTjk eller Tjeka i slutningen af 1917; afledt af dette ord kaldtes medarbejderne her sædvanligvis “tjekister”. Samme betegnelser blev også brugt både i daglig tale og i visse ceremonielle sammenhænge i Georg Laursens tid her. Men helt officielt bar tjenesten andre navne i denne periode; i 1922-34 således GPU og OGPU og i 1934-41 NKVD.³⁰

Et af de vigtigste vidnesbyrd om Laursens ansættelse hos det hemmelige politi er hans registreringsblanket fra 1939 som medlem af det sovjetiske kommunistparti.³¹ Mens hans ansættelse er sløret bag forskellige omskrivninger i de øvrige kilder, meldes det klart ud i dette meget officielle og vigtige dokument. På blanketten anføres “OGPU/NKVD” eksplicit som hans arbejdsgiver fra april 1925 til 1939, lige som hans beskæftigelse beskrives som “tjekistarbejde”. Desuden fremgår det, at Georg Laursen i 1930’erne tilhørte partiorganisationen for NKVD i Moskva, altså en særlig afdeling af kommunistpartiet for medarbejdere ved det hemmelige politi.³²

Der gives ikke yderligere oplysninger om hans institutionelle tilhørsforhold. Men når vi samtidig ved, at hans arbejde primært fandt sted i udlandet, er det rimeligt at konkludere, at han specielt var tilknyttet den afdeling hos det hemmelige politi, der varetog efterretningsarbejdet uden for Sovjetstatens grænser. Denne afdeling bar betegnelsen INO efter forbogstaverne i det russiske navn.

Registreringsblanketten afslører ydermere, at Georg Laursen var en fremtrædende og betroet agent for OGPU/NKVD og på ingen måde blot hørte hjemme i den nederste del af hierarkiet. I 1935 blev han nemlig tildelt en orden som “æresmedarbejder hos Tjekaen”. Det fremgår ikke, på hvilken baggrund han fik denne orden, men vi kan se, at andre modtagere af udmærkelsen var vigtige nøglefigurer, og at indehaverne nød særlige privilegier.³³

Der findes imidlertid andre kilder, som ved første øjekast kan skabe tvivl om, hvorvidt Laursen overhovedet arbejdede for det hemmelige politi, idet de udelukkende angiver Komintern og dens eksekutivkomite EKKI som hans arbejdsgiver.³⁴ Men det vil efter alt at dømme være forkert at se en modsætning her. Dels var grænserne mellem de forskellige tjenester ofte flydende; mange agenter fra OGPU/NKVD var f.eks. også aktive i Komintern, ikke mindst i dens internationale afdeling OMS.³⁵ Dels var det ikke unormalt, at agenterne anførte i deres papirer, at de arbejdede for Komintern, selv om de rent faktisk var hvervet af det hemmelige politi.³⁶ Der er altså stadig al mulig grund til at regne med, at Laursen over en årrække havde tilknytning til en af Sovjetunionens officielle efterretningstjenester. Man bør i den forbindelse også være opmærksom på, at udtrykket “sovjetiske organer”, der i flere kilder bruges som betegnelse for Laursens arbejdsgiver, *ikke* indbefattede Komintern, idet denne organisation formelt set blev betragtet som et “verdensparti” og ikke som en del af Sovjetstatens apparat.

Der hersker noget mere usikkerhed, når det gælder spørgsmålet om, hvornår Georg Laursen begyndte sit agentarbejde for Sovjetunionen. Langt de fleste dokumenter i personsagen anfører tidspunktet april 1925. Men der er undtagelser. I et brev fra oktober 1953 til den daværende sovjetiske leder Nikita Khrusjtjov skriver Laursen selv, at han indledte arbejdet i 1923. Det ville altså i givet fald være, mens han endnu indtog ledende poster i DKP.³⁷ Man bør nok ikke helt afvise, at der blot kan være tale om en simpel skrivefejl, men troværdigheden af udsagnet underbygges umiddelbart af, at det figurerer hele to gange i Laursens brev.

Dertil kommer, at skrivelsen til Khrusjtjov ikke står alene. En vigtig kilde i den forbindelse er et brev, som Georg Laursen i januar 1926 sendte til Kominterns eksekutivkomite. Baggrunden for brevet var, at DKP efter indstilling fra den højtstående tyske Komintern-udsending Wilhelm Pieck på partiets kongres netop havde valgt ham som næstformand for anden gang – til trods for, at han ikke selv havde været til stede.³⁸ Laursen søgte nu af alle kræfter at undgå at overtage denne post, idet han jo for længst havde indledt sit agentarbejde for det sovjetiske hemmelige politi. I brevet henviser han således til, at han “*allerede én gang før*” var blevet tvunget væk fra et vigtigt arbejde for at påtage sig en ledende rolle i det danske parti, nemlig dengang han i 1923 var blevet valgt til næstformand for det nyligt samlede DKP. Det hedder desuden, at han nu “*igen*” er begyndt på et arbejde, hvor han “kan yde noget for den kommunistiske bevægelse”, samt at han i forhold til dette arbejde har både “lyst, evner og udviklingsmuligheder”. Derfor beder han ind-

trængende EKKI om “ikke en gang til ligesom i 1923 at løsrive mig fra dette arbejde.”³⁹

Der er ydermere visse tegn på, at Georg Laursens konspirative arbejde rakte *endnu* længere tilbage. I en af selvbiografierne fra hans personsag anføres det således mere generelt, at han i et uspecificeret antal år inden for tidsrummet 1919-1925 havde været beskæftiget med “organiseringen og kontrollen af forskellige illegale forbindelser”.⁴⁰ Karakteren og omfanget af dette arbejde fremgår ikke. Men måske får man en antydning af, hvilke opgaver der blandt andet var tale om, i en langt senere brevveksling mellem Laursen og vennen Carl Madsen. Det kunne umiddelbart ligne ulovlig grænsepassage og ind- og uds mugling af kommunistisk materiale. I brevet kan man i hvert fald læse, at Laursen havde stået for etableringen af en illegal motorbådsrute over Flensborg Fjord i 1925.⁴¹

Tilbage i 1920'erne gik der også rygter om, at Laursen havde mere end almindelig tætte forbindelser til Sovjetstaten. Således kunne Social-Demokraten i april 1927 citere en “central kilde” for at sige, at Georg Laursen “i en årrække har levet af spionage, og at han allerede i 1923 har erhvervet sig statsborgerret i Sovjetrusland.”⁴² På parti-registreringsblanketten er Laursen heller ikke helt entydig, når det gælder spørgsmålet om, hvor længe han har arbejdet for det hemmelige politi. I én rubrik anfører han, at OGPU/NKVD blev hans arbejdsgiver i april 1925, mens han et andet sted på blanketten giver indtryk af – om end med lidt uklare ord – at han har 20 års *erfaring* som tjekist, men kun en anciennitet på 15 år. Eftersom blanketten er fra 1939 vil det altså betyde, at hans erfaring med konspirativt arbejde i en eller anden form gik helt tilbage til omkring 1919-20.⁴³

Til alt dette kan så lægges oplysningen fra schweizisk politi om, at man allerede i tiden omkring 1918 mistænkte ham for at have kontakt til et efterretningsbureau under den sovjetiske repræsentation i Bern. Endelig må hans hemmelige kurerarbejde for Lenin under Første Verdenskrig ikke glemmes. Ja, et vidne kunne endog berette ved en senere lejlighed, at Georg Laursen havde betroet ham, at han “allerede før krigen var i en efterretningstjeneste og havde kæmpet mod det zaristiske Rusland på vegne af et russisk venstrefløjsparti.”⁴⁴

Alt i alt forekommer det således forsvarligt at konkludere, at Georg Laursen formentlig først blev fuldtidsansat agent hos OGPU i 1925, men at han i længere tid inden da synes at have varetaget en del større eller mindre konspirative opgaver og i midten af 1920'erne derfor næppe var et helt ubeskrevet blad hos Sovjetunionens hemmelige politi.

“Baronen”

Efter at have indkredset hvem Georg Laursen arbejdede for, og hvornår han begyndte sin illegale virksomhed, er tiden nu kommet til at se på, hvori hans arbejde bestod, da han for alvor tog fat som agent.

I foråret 1925 tilbragte han en længere periode i Moskva. Vi kan se, at han her deltog i flere vigtige møder i Kominterns eksekutivkomite EKKI, blandt andet i dens skandinaviske kommission. Den slags aktiviteter er naturligvis ikke i sig selv tegn på illegal virksomhed, men da det netop er dette tidspunkt, Laursen angiver som begyndelsen på sit arbejde for det hemmelige politi, må det anses for overvejende sandsynligt, at han under sit ophold i den sovjetiske hovedstad også har ført samtaler med OGPU omkring de opgaver, der ventede ham.⁴⁵

På vej tilbage fra Moskva blev han den 18. april 1925 stoppet af det tyske politi i byen Eydtkuhnen på grænsen mellem Østpreussen og Litauen. På sig havde han flere papirer, der vakte politiets opmærksomhed, herunder referater og andre dokumenter fra de møder i EKKI, som han havde deltaget i den foregående tid. Desuden beslaglagde politiet en fortegnelse over dæksnavne. Af fortegnelsen fremgik det, at han selv gik under navnet “Baronen”, mens Moskva var “Onkel”.⁴⁶ At Georg Laursen på dette tidspunkt var i besiddelse af en sådan liste, må ses som et yderligere tegn på, at han allerede i nogen tid havde været involveret i konspirativt arbejde.

Georg Laursen vendte tilbage til København og arbejdet for DKP lidt senere i april, men kun for en ganske kort stund. Det ser ud til, at han i den næste tid blot afventede at få besked fra det sovjetiske hemmelige politi om, hvor i verden han skulle sendes hen. Således blev det på DKP’s forretningsudvalgs møde i maj 1925 indstillet til partiets hovedbestyrelse at “dispensere” ham fra hans post i forretningsudvalget. Det fremgår af protokollen, at dispensationen “er gældende fra den dag, Georg Laursen forlader landet.”⁴⁷

Formentlig modtog han på et tidspunkt i juni en melding fra Moskva om, at han nu skulle udsendes som agent; han er således senest registreret i DKP’s protokoller som tilstedeværende ved forretningsudvalgs mødet den 17. juni 1925. Det fremgår af Laursens egne udsagn, at han forlod Danmark inden månedens udgang. I perioden fra hjemkomsten i april til afrejsen i juni havde Georg Laursen altså stadig en fremtrædende placering i DKP. Samtidig tyder alt på, at han nu også helt formelt var blevet hvervet som agent af OGPU.

Det er usikkert, hvor meget DKP’s øvrige ledelse præcis har vidst om karakteren af hans nye arbejde. Hændelsen i januar 1926, hvor partiet

i hans fravær udnævnte ham til en toppost, viser, at man tydeligvis stadig regnede med, at det danske parti kunne disponere over ham. I et brev afsendt til Laursen i januar 1926 forekommer DKP's afgående formand Ernst Christiansen også noget overrasket over, at han ikke ønskede at tage imod den tilbudte stilling i partiet.⁴⁸

Hertil kommer, at Laursen den 4. juni 1925, altså ganske kort tid før sin afrejse til udlandet, var blevet udpeget til et udvalg under DKP, der skulle udarbejde retningslinjer for "medlemmernes registrering og partiets bolsjevisering". Udover Laursen bestod udvalget kun af partiformand Ernst Christiansen.⁴⁹ Begrebet bolsjevisering var i denne periode et centralt element i relationen mellem Kominterns ledelse i Moskva og de enkelte "sektioner", altså de nationale kommunistpartier. Fra Kominterns eksekutivkomite blev det nu fastslået med endnu større styrke end før, at de principper, der lå til grund for det sovjetiske kommunistpartis virksomhed, var alment gyldige. Gennem bolsjeviseringsprocessen skulle de andre medlemspartier altså i alt væsentligt indrette deres arbejde efter de erfaringer, som de russiske kommunister havde gjort før, under og efter Oktoberrevolutionen i 1917; kun derved ville det angiveligt være muligt at gennemføre en socialistisk omvæltning andre steder på kloden. I praksis betød dette, at der i hidtil uset grad blev lagt vægt på ensretning og disciplinering af partierne. Vejen blev dermed gradvist – og ikke sjældent under heftige brydninger – banet for en regulær stalinisering af den internationale kommunistiske bevægelse.⁵⁰ Det var altså en ganske betydningsfuld og perspektivrig post, som Georg Laursen nu blev udnævnt til.

På baggrund af disse hændelser forekommer det sandsynligt, at DKP's ledelse ikke har været helt på det rene med, at Laursen på dette tidspunkt opererede som fuldtidsagent for det sovjetiske hemmelige politi. Samtidig er det dog nok indgået i bevidstheden hos en bredere kreds af partimedlemmer, at man ikke skulle spørge alt for indgående til, hvad han beskæftigede sig med.

Det har tidligere været kendt, at Laursens første udlandsmission gik til Berlin, men man har også antaget, at han ikke ankom til byen før i januar 1926.⁵¹ Vi kan imidlertid nu se, at det skete væsentlig tidligere; efter eget udsagn tog han fast ophold i den tyske hovedstad allerede i juni 1925.⁵²

Berlin var på den tid et af de vigtigste støttepunkter for den sovjetiske efterretningsevne i udlandet. Både OGPU og den militære efterretningstjeneste opretholdt et residentur her. Desuden havde Komintern et af sine vigtigste "forbindelsespunkter" i byen. Hertil kom det

tyske kommunistparti KPD's eget illegale apparat, der havde et tæt samarbejde med efterretningsorganerne.

De sovjetiske efterretningstjenester, der var aktive på tysk jord, benyttede sig især af to typer medarbejdere. Dels af såkaldte "legale agenter", der på den ene side beklædte en officiel post ved gesandtskabet og på den anden side bedrev forskellige former for spionagevirksomhed. Dels af et netværk af agenter, der opererede "halvlegalt" eller "illegalt", det vil sige mere eller mindre under jorden og med falsk identitet.

Sovjetstatens stærke fokus på Tyskland i disse år havde flere årsager. Forventningen til en snarlig tysk revolution var måske nok aftaget noget hen imod midten af 1920'erne, men der var stadig en fast tro på, at man på længere sigt kunne udløse en revolution i dette højtudviklede industriland. Derfor kæmpede kommunisterne fortsat for at undergrave den skrøbelige Weimar-republik og oprette et socialistisk styre. Rent geografisk kunne Tyskland desuden betragtes som et vigtigt springbræt for revolutionære fremstød i andre dele af verden.

Dertil kom spørgsmålet om den tyske kurs i udenrigspolitikken, et forhold, der i høj grad optog sindene i Kreml. Tysklands og Sovjetruslands isolerede position i Europa efter krigen havde i foråret 1922 ført dem i armene på hinanden på det diplomatiske plan og resulteret i den såkaldte Rapallo-traktat. For Sovjetstaten var det derfor af afgørende betydning at holde sig orienteret om, hvorvidt tysk udenrigspolitik også i fremtiden ville fastholde denne linje eller i højere grad søge samarbejde mod vest. Mere specifikt søgte Moskva gennem sin efterretningsvirksomhed på tysk jord også at afklare, om andre lande såsom Polen og Rumænien havde planer om at indlede et angreb på Sovjetrusland, eventuelt med støtte fra Storbritannien og Frankrig.

Georg Laursens arbejdsgiver OGPU og dennes udlandsafdeling INO fulgte i denne periode flere forskellige spor under deres operationer i Berlin. En afgørende opgave bestod naturligvis i at drive regulær spionage mod Tyskland. Men man var mindst lige så optaget af at bekæmpe de russiske emigrantorganisationer, der efter borgerkrigen havde etableret sig både her og i andre europæiske storbyer. Interessen samlede sig desuden om visse andre former for informations- og dokumentindhentning samt diverse sikkerhedsopgaver af mere teknisk karakter.⁵³

En mislykket mission

Mens Georg Laursen befandt sig i Berlin, fik han af flere omgange besøg fra Danmark af sin gode veninde Agnes Seligmann. Hun blev siden hen

gift med det fremtrædende DKP-medlem Martin Nielsen og selv involveret i forskellige former for illegalt arbejde. Som det fremgår af hendes senere erindringer, fornemmede hun klart, at hendes ven Georg beskæftigede sig med forhold, der ikke tålte dagens lys. Med Seligmanns egne ord: "Tilbage i Berlin var det ikke sådan at komme ind i Georgs arbejde, det var af en art, man almindeligvis ikke snakkede om, og jeg tog snart hjem igen."⁵⁴

I dag har vi imidlertid et ganske godt billede af, hvilke områder Georg Laursens agentarbejde især var koncentreret om. Hans ophold i den tyske hovedstad skulle nemlig vise sig at få et fatalt udfald. Den 25. marts 1926 blev han anholdt på en café i Berlin i selskab med en mystisk østriger ved navn Reiner. Ved politiets efterfølgende ransagning af hans lejlighed fandt man en mængde belastende materiale, herunder fire notesbøger fyldt med kryptiske oplysninger; løse notater med kommunistiske stikord som Brandler, Thalheimer, Radek og Trotskij; en liste over litteratur, der blandt andet omhandlede politisk politi, spionage, illegalt arbejde og chifring; samt diverse kommunistiske aviser og tryksager og brevkorrespondancer med personer i alle dele af Europa.

Det tyske politis oprulning af sagen og den efterfølgende retsproces giver os ikke bare et indblik i, hvilke former for efterretninger Georg Laursen særligt beskæftigede sig med, men afdækker også mange af de metoder, han benyttede sig af. De enkelte vidneudsagn kan naturligvis være behæftet med usikkerhed, men den samlede sum af materialer un-

Georg Laursens agentvirksomhed i Berlin bragte ham hurtigt i de tyske myndigheders søgelys. Den efterfølgende arrestation og fængselsdom skulle vise sig at få afgørende konsekvenser for hans videre livsbane og føre ham endnu længere væk fra fædrelandet.
(Bundesarchiv)

derstøtter billedet af ham som en sovjetagent, hvis opgaver med de tyske domstoles ord må betegnes som "betydelige".⁵⁵

At dømme efter kilderne fra retssagen var Georg Laursen først og fremmest optaget af udenrigspolitiske spørgsmål – også selvom et af vidnerne mod ham erklærede, at han simpelthen var interesseret i "alle politiske efterretninger vedrørende Tyskland".⁵⁶ Det synes i særlig grad at have drejet sig om det tyske militærs syn på britisk politik og den britiske efterretningstjenestes aktiviteter i Østeuropa med sigte på Rusland. Men også andre udenrigspolitiske spørgsmål – eksempelvis Frankrigs politik i Østeuropa og omstændighederne omkring et tysk lån til Sovjetunionen – prøvede han at få oplysninger om.

Et andet vigtigt område var de russiske emigrantorganisationer, hvor hans opgave bl.a. bestod i at skaffe informationer om en gruppe dokumentforfalskere, der gennem deres arbejde forsøgte at kompromittere Sovjetstaten. Endelig beskæftigede han sig med forskellige forhold, der specielt vedrørte det tyske kommunistparti.⁵⁷

Når det gælder spørgsmålet om Georg Laursens arbejdsmetoder, bemærker man ikke mindst, at han synes at have stået i tæt kontakt med det sovjetiske gesandtskab i Berlin. Hans direkte foresatte var OGPU's resident i den tyske hovedstad Michael Tscherviakov, der opererede under dække af at være gesandtskabets 2. sekretær.⁵⁸ Laursen selv skjulte sig også bag en falsk identitet, idet han i sit agentarbejde benyttede sig af dæknavnet "Ehrlich". Først ved anholdelsen blev de tyske myndigheder klar over, at Ehrlich i virkeligheden var identisk med Georg Laursen.⁵⁹

Ifølge flere vidneudsagn havde Georg Laursen haft sit eget kontor hos det russiske gesandtskab og også benyttet sig af et særligt telefonnummer her. Et vidne, der havde solgt efterretninger til Laursen, kunne endvidere fortælle, hvordan han var blevet instrueret i ikke at ringe fra sin egen telefon og ikke at oplyse sit navn. I stedet skulle han angive et tidspunkt, de skulle mødes på, og dernæst et tal, eksempelvis fem eller tolv. Georg Laursen havde til formålet udstyret ham med en liste over de cafeer og restauranter, hvor de kunne træffe hinanden. Således stod tallet ét for Schloß-Café på Unter den Linden.⁶⁰

I det hele taget tydede Georg Laursens beslaglagte notesbøger på, at han havde været en uhyre hyppig gæst i storbyens caféliv. Bøgerne var fyldt med lange opremsninger af adresser på forskellige serveringssteder og tidspunkter for møderne dér. Ud for nogle dage var anført op til fire-fem forskellige adresser og klokkeslæt. Tysk politi konstaterede hertil ganske nøgternt, at det ikke var sandsynligt, at han så mange gange om

Ans 4/17

Notisbuche Nr. I

- 2. Januar: 6 Krausl. = 6 Uhr Cafe Krausler(?)
- 1 1/2 R.H. = 1 1/2 Uhr Erfrischungerraum Rudolf Hertzog. (?).
- 4. Januar: Adm. 4 = 4 Uhr an Admiralepalast ?
- 1 1/2 R.H. = 1 1/2 Uhr Erfrischungerraum Rudolf Hertzog (?).
- 5 Reich = Reichscafe am Reichskanzlerplatz (?)
- 6 Krausl. = 6 Uhr Cafe Krausler. (?)
- 5. Januar : 6 Krausl. = sto.
- 4 Tiesch = 4 Uhr Tieschstr. (?)
- 5 Karl = 5 * Treffen mit Karl od. 5 Uhr Karlstr. (?)
- 6. Januar 1 1/2 R.H. = 1 1/2 Uhr Erfrischungerraum Rudolf Hertzog) ?) .
- 8. Januar 10 1/2 Tiesch. = 10 1/2 Uhr Cafe Tieschow.
- 1 1/2 Kneeseb. = 1 1/2 Uhr Kneesebeckstr.
- 11 Karl = 11 Uhr Treffen mit Karl od. Karler. sein (?)
- 4 Tuch = 4 Uhr Tucher- Bräu (?)
- 5 1/2 Laise = Treffen mit Laise um 5 1/2 , od. um 5 1/2 Uhr Laisenstr. (?)
- 9. Januar : 11 Tiesch. = 11 Uhr Cafe Tieschow (?)
- 10. Januar Karl od. Koch = (Straße ?)
- 11. Januar 1 1/2 Pfydb. = Pfydb. ^{104 (Laise)} ~~str.~~ od. Pfydb. ~~str.~~ _{gerplatz.} (?)
- 6 Krausl. = Cafe Krausler (?)
- 12. Januar 11 Tiesch. Lick. = 11 Uhr Tieschow, Lickstr.
- 6 Schloß (Schloß) = 6 Uhr Schloßkonditorei (?)
- 13. Januar 4 Bauer = Cafe Bauer (?)

Kopie aus dem Bundesarchiv

Ved ransgningen af Laursens lejlighed i Steinmetzstraße i Berlin fandt de tyske myndigheder bl.a. flere notesbøger med kryptiske oplysninger af caféer og mødetidspunkter. Den første kolonne er politiets afskrift af Georg Laursens notater; efter lighedstegnet ses deres forsøg på at afkode indholdet. (Bundesarchiv)

dagen havde befundet sig på en *café blot* for at få en forfriskning, heller ikke selvom man tog det "kvindelige element" i betragtning.⁶¹

Georg Laursen blev ydermere fundet i besiddelse af ret anseelige pengebeløb og en række kvitteringer. Og der var tydeligvis ikke tale om betaling for kaffe og konditorkage, men om afregning for diverse informationer og efterretningsdokumenter. I hans notesbøger var der desuden referencer til og adresser på en lang række især tyske og russiske kommunister, som han havde været i forbindelse med gennem den seneste tid.⁶²

En af de mest prominente kommunister i Georg Laursens netværk og en af dem, han også ser ud til at have haft den tætteste kontakt med, var den fremtrædende tyske kommunist Otto Braun, der i Laursens notater optræder under et af sine mange dæknavne "Karl". Alene i januar og februar 1926 fremgår det af notesbøgerne, at Laursen og "Karl" mødtes ti gange.⁶³ Braun var ikke kun en ledende skikkelse i KPD's illegale apparat, men beskæftigede sig ligesom Laursen med efterretningsarbejde og ser ud til at have været tilknyttet den sovjetiske militære efterretningstjeneste.⁶⁴ De foreliggende kilder giver indtryk af, at Braun blandt andet overdrog dele af sine efterretningsoplysninger til Laursen.⁶⁵ Han videregav så formodentlig disse til det sovjetiske repræsentantskab.

Bemærkelsesværdigt nok kom det tyske politi relativt hurtigt på sporet af Georg Laursen. Allerede i september 1925 blev man således opmærksom på denne "Ehrlich" og hans arbejde med "bolsjevisk propaganda og efterretning".⁶⁶ Meget tyder på, at den begivenhed, der senere ledte til Laursens arrestation, var en noget dunkel affære, hvor en række personer, som han over en periode havde købt efterretninger af, tilsyneladende lagde en form for fælde for ham. Den gådefulde Reiner ser ud til at have opereret på det private efterretningsmarked, men havde efter alt at dømme også en vis tilknytning til de officielle tyske efterretningstjenester. Sammen med en medsammensvoren ved navn Wahl bad han på et tidspunkt Georg Laursen om hjælp til at fremskaffe et falsk østrigsk pas. Dette ordnede Laursen hurtigt gennem det sovjetiske repræsentantskab uden at ane uråd. Herefter rejste Wahl til Wien, hvor han blev arresteret, tilsyneladende kun på skrømt. Efterfølgende blev Georg Laursen så anholdt i Berlin.⁶⁷

Tiden som varetægtsfængslet var uden tvivl svær for Laursen. Dokumenter i hans sag viser, at han blandt andet led af alvorlig søvnløshed.⁶⁸ Det var formentlig ikke kun den forestående retssag, der tyngede ham. Han ser nemlig også ud til at have været ganske hårdt ramt af forelskelse og plaget af adskillelsen fra sin nye kæreste Elfriede Marczinski, som

Højforræderi-Proces i Leipzig mod en Dansker.

En dansk Kommunist, der i et Aar har siddet i Varetægtsarrest i Berlin, anklages for Spionage og Højforræderi.

Han blev i Gaar stillet for Rigsgretten, der behandlede Sagen for lukkede Døre.

Georg Laursen.

Reiner.

Berlin, Torsdag.
Privat for Politikeren.

For Rigsgretten i Leipzig stod en Dansker, den 27-aarige Dekorationsmaler **Georg Laursen**, i Dag anklaget for at have villet overgive en fremmed Magt et Skriftstykke, som Rigskommisærerne for den offentlige Orden havde erklæret for hemmelig. Anklagen lyder paa hemmelig militærisk Spionage og Forsøg paa Landforræderi og Højforræderi.

Rigsadvokaten, Dr. **Fjogel**, stillede Andragende om, at Processen af Hensyn til Statens Sikkerhed fra først til sidst fortes for lukkede Døre. Den Anklagedes Defensor, Rigsadvokaten Dr. **Kurt Ebersfeld**, polemiserede mod dette Andragende, idet han blandt andet fremskævede, at det omma drejede sig om en Højforræderisag, og at de Ting, der var Tale om, var alle og enhver bekendt.

Retten besluttede at følge den offentlige Anklagers Indstilling og lukkede Offentligheden ude.

Der er indstævnet 20 Vidner. Pro-

cessen vil strække sig over flere Dage. Adskillige Repræsentanter for Regeringen overværede Forhandlingerne.

Georg Laursen er Kommunist og Sekretær i Partiet. Han er født i Svendborg 1900. For et Aar Tid siden traf Laursen paa en Kafé i Berlin en Mand, der kaldte sig **Reiner**, og som overlod ham et Dokument med Oplysninger om to østprøiske Stormagters Spionagecentraler. Laursen afgjaldt at udnytte disse Oplysninger journalistisk, men blev straks efter arresteret, og han har siden siddet i Varetægtsarrest i Berlin.

Det henværende danske Gesandtskab oplyser paa Forspørgsel, at det i nogen Tid har været bekendt med Laursens Arrestation, og at det har fulgt Sagen med Interesse. Men da der ikke, hverken til Gesandtskabet eller til noget dansk Konsulat i Tyskland er sket nogen Henvendelse fra Laursen eller hans Forærende om Hjælp, har Gesandtskabet ikke kunnet gribe ind i Affæren.

Medf.

Motorafdelin Jubilæum

Politiet 4. Afdeling fylder

I Dag er det 25 Aar si 4. Afdeling blev oprettet, mange forskelligartede Opgaver Eftersyn af Føremåttager o. s. v. Med minnerende Opgave i vore i registrering af Biler og Mot Kontrol- og Bogføringsarbejde skal udføres Aaret igennem stort og bliver større for de gaar.

I de forløbne 25 Aar har fire Politispektorer som i første var nærværende Rigschefen Guldenskjold, Højinspektør Bach. Det er i spektorens og Personalists Aars er optaget med Afdelingen. Men trods Travilsheden dog ingen Nervøsitet i sine Neturligvis skal alt gaa hen over, men der er en engang behagelig Omgangstid i de betone.

De eneste, som er tilba har arbejdet i Afdelingen 25 Aar, er Overbetjent, Le Jensen og Overbetjent Thilo første Gang til Tjeneste 1. og det gør de ogsaa i Dag er vikaret fra D) Betjenten - tjente til 24 Betjenten og 7.

De faar en travl Jubilæum som har blandt 12 eller Motormændene, kommer en deres Nummerplader, og de, 1913 Karetel, starter ogsaa første Dag. Det bliver maaske 1500 Ekspeditioner.

Men er det ikke ogsaa en Maaske at fejre et Jubilæum

Bach-Foreni

I Aftes afholdt Bach Sæsonens fjerde Koncert Højstet, hvor den nyindval i det gamle Frijskole i en i sin Enkelhed kan i Henvendelse udmærket Gamle Fader Bach var repræsenteret med Suite spillet af Flejtenisten, K Friis-Petersen og et Orkester af Medlemmerne i "Symfoni" under Ledelse af dirig. G-mel Violin-Soloes

skabet endes er paa et rent for- Stadium. Hele Danen er en og verdig Mønstret mellem March som Angreb af, at Danen er obligatorisk paa dette Stad, e har udsatte til Løstoppet med mere til den tredje politiske

hansen er forbi, lukker de med et Udtryk for Publikum og gaar af stedlighedsfalden, der vilde glæde især, ud af hver sin Dør, idet ma sin Frakkokrone medfører en Del af Danens kvide Haand-

en foreb fuldendte program og ogsaa den øvrige Akt gik af-riffen, indtil Finalen, som jo naar i, at Personerne stiller sig Rundkreds og lige løber de Mellem, der er forkommet i Akten de sker af Hensyn til den Del tem, der er knyttet for sent i

en Akt var vi i Hlyriens Konge- stid Arkitekten saubært har en ved et Bøsser i den Maurice Albinberg. Storfyrstinden var il paa Kaptajnens Skib, og det mbært have slingret en Del paa er de var nu saa godt trykt at den Duet, som de fulge Ope- berberlige Love skal have midt i et, kunde ende med en Tango, r Parret var i den Grad smil- e, at man maatte forude, at valde var nær forstaaende. e dadeligt kan den af Folket el- se Wool nu ikke siges at være, godt vidste, at Storfyrstinden skulde gifte med Einar Linden. Konge. Men Arne Wool, der selv kaldt af Berlin, har vel tænkt sig, vestinden ikke vilde befinde sig i for at gaae Arne, at det af Grund udsatte ham den yndige inde.

et havde to komiske mandlige en da der ikke var nær Vittig- ke til dem begge to, havde man i den Udtry at lade de to Herrer igjælderne samtidigt. Virkningen agelig.

St. Prof.

Politikens Turist- og Automobil-bureau.

Sællingen aabnes i Dag.

g aabner vi vor nye Afdeling

Forskønnelsesforeningen

Både i Tyskland og Danmark fulgte de fleste større aviser historien om højforræderi-sagen mod Georg Laursen i foråret 1927. I Social-Demokraternes interview med Laursens forældre blev han af faren beskrevet som en "stille dreng", der "læste meget", mens moren tilføjede at "han var den mest ejegode dreng, man kunne tænke sig." Politiken kunne i marts endog bringe et billede af den gådefulde Reiner. (Politiken 31.3.1927)

han havde lært at kende i Berlin i efteråret 1925. Hun besøgte ham trofast under hans ophold i fængslet.⁶⁹

Men hun var tilsyneladende ikke den eneste, der tænkte på ham i denne periode. Mens han sad varetægtsfængslet, modtog han gennem Elfriede et pengebeløb på 200 Mark, der blev sendt fra København. Det vakte dog politiets mistanke, at pengene kom fra hans "onkel". Georg Laursen erklærede selv, at denne københavnske onkel længe havde sendt ham penge til støtte for hans "kunstneriske og håndværksmæssige uddannelse".⁷⁰ Ifølge den tyske anklagemyndighed havde Laursen imidlertid overfor sin cellekammerat røbet, at pengene var fra Komintern og blot blev fremsendt via København.⁷¹

Georg Laursen tilbragte lidt over et år i varetægtsfængsel og blev i slutningen af marts 1927 stillet for den tyske rigsret anklaget for lands- og højforræderi, hvor strafferammen var på op til 16 års fængsel.⁷² Det står klart, at der var tale om en ganske højt profileret sag. Hovedforhandlingen, der foregik bag lukkede døre, var berammet til fire retsdage og anklagemyndigheden førte hele 28 vidner. Sagen blev desuden fulgt tæt af flere repræsentanter for den tyske stat.⁷³ Også fra den anden side af anklagebænken blev der tilsyneladende lagt kræfter i retssagen; således var den ene af Laursens forsvarere Rosa Luxemburgs tidligere advokat Kurt Rosenfeld.⁷⁴

Georg Laursen nægtede sig skyldig i alle anklager. Efter eget udsagn opholdt han sig i Berlin for at videreudanne sig inden for sit fag som dekorationsmaler samt for at studere kirkekunst og arkitektur.⁷⁵ Han var desuden "nervesyg" og havde af sin læge fået anbefalet at rejse væk, dog "ikke til et roligt sted, men til en by, hvor der var liv, da han var melankolsk."⁷⁶ Han havde ikke på noget tidspunkt været politisk engageret under sit ophold i Berlin. I Danmark havde han godt nok tilhørt det kommunistiske parti, men han havde siden afviklet sit engagement her. Han havde heller aldrig været funktionær i det danske parti, men blot arbejdet aktivt for det.⁷⁷ De mange titler på bøger vedrørende spionagevirksomhed skyldtes, at han havde haft god tid og derfor havde kastet sig over studier af kriminalistisk, chifrer og dechifrer. Til det formål havde han bedt en student, han nu ikke længere huskede navnet på, om at udarbejde en liste med relevant litteratur. En god del af de breve og kvitteringer, der var blevet beslaglagt hos ham, havde han angiveligt blot fundet rundt omkring på pladser og bænke i byen og medtaget med henblik på at tilbagelevere dem til de rette ejermænd. De mange optegnelser i hans notesbøger vedrørende forskellige kommunistiske forhold forklarede han med, at der var tale om brudstykker af

samtaler, han tilfældigvis havde overhørt og derefter nedskrevet af gammel vane.⁷⁸

Retten godtog imidlertid ikke disse forklaringer, og Georg Laursen blev kendt skyldig i forsøg på højforræderi og dokumentforfalskning; derimod frikendtes han for landsforræderi. Dommen, der lød på 2 ½ års fængsel, hvoraf det ene år allerede var afsonet med varetægtsfængslingen, blev i datidens medier beskrevet som usædvanlig mild.⁷⁹

Men end ikke denne straf kom Georg Laursen til at afsone. I efteråret 1927 var han nemlig involveret i endnu en usædvanlig begivenhed, denne gang i form af en tysk-sovjetisk fangeudveksling. Turen for den danske statsborger gik altså *ikke* hjem til Danmark men til Sovjetunionen. Ifølge nogle kilder – der er en vis usikkerhed her – blev Georg Laursen udvekslet sammen med den dødsdømte sovjetagent Woldemar Rose, der havde opereret i Tyskland under dæknavnet Peter Skoblewski og været en af hovedkræfterne bag det fejlslagne kommunistiske revolutionsforsøg i Tyskland i oktober 1923.⁸⁰ Dette kan i givet fald tages som et tegn på, at Moskva betragtede Laursen som en agent i nogenlunde samme vægtsklasse som Skoblewski. Altså som en mand, man gerne ville have udleveret, så man også i fremtiden kunne disponere over ham.⁸¹

Den 21. oktober 1927 afrejste Georg Laursen med skib fra Stettin med kurs mod Leningrad som en fri mand.⁸² Forude lå en ny tilværelse med Elfriede i Sovjetunionen. Men også nye store opgaver for den hemmelige agent.

Noter

1. I begyndelsen af 1928 skiftede Georg Laursen navn til Georg Franzevitj Moltke. I løbet af sin samlede karriere opererede han også under en række andre dæknavne. I denne artikel vil han for overblikkets skyld blive omtalt ved fødenavnet Georg Laursen.
2. Artiklen er delvist baseret på Julie Birkedal Riisbros forelæsning om Georg Laursen i Folkeuniversitetets forelæsningsrække "Danske Moskva-kadrer. Udvalgte personsager fra Kominterns arkiv", afholdt i november-december 2014 samt kronik i Politiken 2.2.2014. Se desuden interview i Weekendavisen 18.7.2014.
3. Kurt Jacobsen: *Mellem København og Moskva*, Viborg 1989; Kurt Jacobsen: *Aksel Larsen. En politisk biografi*, København 1993 (1. udg.) og *Aksel Larsen. Stifteren af SF*, København 2010 (3. rev. udg.); Kurt Jacobsen: artikel om Georg Laursen i *Leksikon for det 21. århundrede*, www.leksikon.org/art.php?n=1548, sidst ajourført 1.5. 2001; se også Kurt Jacobsen: "Stalins danske ofre", *Berlingske Tidende* 24.1.1993. Desuden Bent Jensen: *Bjørnen og Haren – Sovjetunionen og Danmark 1945-1965*, Odense 1999; Torgrim Titlestad: *I Stalins skygge. Kampen om NKP 1945-1949*, Stavanger 1997; Niels Erik Ro-

senfeldt: *Verdensrevolutionens generalstab. Komintern og det hemmelige apparat*, København 2011. Georg Laursen optræder flere gange i Bernd Kaufmann et al.: *Der Nachrichtendienst der KPD 1919-1937*, Berlin 1993. Her har forfatterne dog været i tvivl om, hvorvidt navnet Georg Laursen var et dæknavn. Se også Morten Jentoft: *Radio Moskva. Nordmenn i Sovjet-propagandaens tjeneste*, Oslo 2012; Morten Heiberg: PET-kommissionens beretning bind 5, *Stay-Behind og Firmaet*, København 2009. Derudover skal nævnes, at hans navn figurer i diverse kildesamlinger og oversigtsværker omhandlede Komintern og dets apparat.

4. Begrebet "selvbiografi" dækker i kommunistisk terminologi over en skematisk oversigt, udfyldt af partimedlemmet selv, der oplyser om personlige data, livsforløb og politiske meritter.

5. Niels Erik Rosenfeldt: *The "Special" World. Stalin's power apparatus and the Soviet system's secret structures of communication*, København 2009, bind 2, s. 267-279.

6. Der er i Georg Laursens personsag to kortfattede dokumenter fra henholdsvis 1921 og 1928, herefter er der et stort kronologisk spring, idet de øvrige dokumenter i sagen er fra perioden foråret 1939 til 1956.

7. Se Jesper Jørgensen & Thomas Wegener Friis: "Komintern og de danske kommunister. Et dansk-russisk projekt om de danske personsager i Kominterns arkiv", *Arbejderhistorie*, 2, 2014, s. 1-27. Her kan findes nærmere beskrivelser af personsagernes indhold samt henvisninger til dansk og udenlandsk litteratur. Se desuden: Kevin Morgan, Gidon Cohen & Andrew Flinn (red.): *Agents of the Revolution. New Biographical Approaches to the History of the International Communism in the Age of Lenin and Stalin*, Bern 2005.

8. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA), Kominternarkivet (2839), fond 495, opis 208, danske personsager, delo 332, se eksempelvis aktblad 38. (Herefter omtalt som ABA 2839, personsag 332).

9. ABA 2839, personsag 332, se eksempelvis aktblad 30-31 og 71; Bundesarchiv, ZC 20146 A. 1-4 *Reichskommissar für Überwachung der öffentlichen Ordnung*, indeholder blandt andet "Prüfung von Aufenthaltsgenehmigungen und Überwachung von Ausländern, 1920-1928", se afhøring af 25.3.1926. (Herefter omtalt som BArch ZC 20146 A.)

10. Se eksempelvis ABA 2839, personsag 332, aktblad 39 og 75-76.

11. Det russiske socialdemokrati var på dette tidspunkt splittet i to fraktioner: mensjevikker og bolsjevikker. Lenin og hans meningsfæller tilhørte sidstnævnte gruppe, som senere blev til det kommunistiske parti.

12. Kommunistisk Internationale blev stiftet i Moskva i foråret 1919. Organisationen havde funktion af et kommunistisk verdensparti, hvorunder de nationale partier, eksempelvis DKP, alene udgjorde sektioner. Ifølge et interview med Georg Laursens forældre i Social-Demokraten 3.4. 1927 samt et vidneudsagn fra en cellekammerat i forbindelse med retssagen mod Georg Laursen skal han også have været ven med Lev Trotskij. Det er usikkert, hvor mødet mellem Laursen og Trotskij har fundet sted. Trotskij opholdt sig i Zürich i en periode i efteråret 1914, og det kan være her, de har lært hinanden at kende.

13. *Land og Folk*, nekrolog 4.5.1977; Jacobsen i *Leksikon for det 21. århundrede*.

14. Se eksempelvis ABA 2839, personsag 332, aktblad 39 og 57. Citatet er min oversættelse ligesom alle senere citater fra tysk-, russisk- og engelsksprogede kilder.

15. BArch ZC 20146 A., skrivelse af 27.5.1926 om henvendelse til politiet i Schweiz.

16. Willi Gautschi: *Der Landestreich 1918*, Zürich 1968, kap. 4, passim.

17. BArch ZC 20146 A., skrivelse af 27.5.1926 om henvendelse til politiet i Schweiz; Jacobsen i *Leksikon for det 21. århundrede*.

18. Der er usikkerhed om, hvornår Laursen forlod Schweiz. Ifølge schweizisk politi blev han først løsladt i april 1919 og rejste herefter til Tyskland og efterfølgende til Danmark, se BArch ZC 20146 A, skrivelse af 27.5.1926. Georg Laursen angiver selv i sine

- kadreregistreringspapirer, at han var tilbage i København i februar 1919, se ABA 2839, personsag 332, aktblad 55.
19. Partiet blev stiftet under navnet Danmarks Venstresocialistiske Parti og skiftede ved optagelsen i Komintern i 1920 navn til Danmarks Kommunistiske Parti. Det var et krav fra Kominterns side, at alle medlemspartierne kaldte sig kommunistiske.
20. ABA 2839, personsag 332, se eksempelvis aktblad 38.
21. Jacobsen 1989, s. 85-86.
22. Mikhael Kobetskij fungerede i en længere periode før den russiske revolution som Lenins kontakt i København og blev senere højtstående medlem af Komintern. Han var igen i København i 1923 i forsøget på at samle det splittede DKP. I en periode i 1920'erne og 30'erne var han sovjetisk gesandt i København. Rosenfeldt 2011, s. 61-62.
23. Jacobsen i *Leksikon for det 21. århundrede*; Jacobsen 1989, s. 86; Rosenfeldt 2011, s. 141.
24. Grant Adibekov et al.; *Organizacionnaja struktura Kominterna*, Moskva 1997, s. 101; ABA 2839, personsag 332, aktblad 57.
25. Adibekov et al. 1997, s. 100.
26. ABA 2839, personsag 332, aktblad 77.
27. Se eksempelvis ABA 2839, personsag 332, aktblad 28, 30, 32 og 57.
28. Se eksempelvis ABA 2839, personsag 332, aktblad 9 og 12.
29. Jacobsen i *Leksikon for det 21. århundrede*.
30. Forkortelsen GPU står i dansk oversættelse for Det Statslige Politiske Direktorat, OGPU står for Det Forenede Statslige Politiske Direktorat, NKVD står for Folkekommissariatet for Indre Anliggender.
31. Laursen blev medlem af det sovjetiske kommunistparti i 1928. I 1939 var der tale om en fornyelse og genbekræftelse af medlemskabet.
32. ABA 2839, personsag 332, aktblad 79.
33. ABA 2839, personsag 332, aktblad 79; Vladimir Antonov & Vladimir Karpov: *Tajnyje informatory Kremlja. Vollenberg, Artuzov i drugie*, Moskva 2001, s. 241-244.
34. ABA 2839, personsag 332, se eksempelvis aktblad 26, 28, 31 og 32.
35. Afdelingen for Internationale Forbindelser, forkortet OMS efter de russiske forbogstaver. Afdelingen etablerede fra begyndelsen af 1920'erne en række "forbindelsespunkter" rundt om i verden, blandt de vigtigste var punktet i Berlin. Fra forbindelsespunkterne varetog man kontakten mellem Moskva og de nationale kommunistpartier, herunder videregivelsen af direktiver og overførslen af penge, propaganda-materiale og våben fra Moskva. Der blev først etableret et OMS-punkt i Danmark i begyndelsen af 1930'erne. Kommunikationen mellem DKP og Moskva er derfor formentlig indtil da foregået via det tyske OMS-punkt eller i en periode muligvis direkte via det sovjetiske gesandtskab i København, se Rosenfeldt 2011, s. 72-92.
36. V.I. Trubnikov et al.: *Istorija rossijskoj razvedki*, Moskva 1999, s. 321.
37. ABA 2839, personsag 332, aktblad 13-15.
38. Georg Laursen betegner selv i flere kilder den post, han var tiltænkt i partiet i 1926, som "formand". Der var formelt set tale om en nyoprettet stilling som organisationssekretær, som var skræddersyet til Laursen og havde karakter af de facto-formand, se Jacobsen, 1989, s. 124.
39. ABA 2839, ks. 3, læg 31, brev fra Georg Laursen til EKKI af 17.1.1926.
40. ABA 2839, personsag 332, aktblad 57. Man bør i den forbindelse være opmærksom på, at udtrykket "illegal" i sovjetisk sprogbrug ikke nødvendigvis betyder, at aktiviteterne var ulovlige, men alene angiver, at der var tale om hemmelig undergrundsvirksomhed.
41. Det Kongelige Bibliotek, Carl Madsens arkiv, brev fra Georg Laursen til Carl Madsen, 2.12.1971.
42. *Social-Demokraten* 2.4.1927.

43. ABA 2839, personsag 332, aktblad 79.
44. BArch ZC 20146 A., anklageskrift af 12.1.1927, s. 14.
45. ABA, DKP's arkiv (921), ks. 115, beslutning fra forretningsudvalgsmøde 12.2.1925; BArch ZC 20146 A., anklageskrift af 12.1.1927, s. 4.
46. BArch ZC 20146 A., anklageskrift af 12.1.1927, s. 4; BArch ZC 20146 A., udskrift fra dombog, s. 6.
47. ABA 921, ks. 115, forretningsudvalgsmøde, 20.5.1925.
48. BArch, R 3003/13 J 41/26, *Prozesakte der Reichsgerichtes*, brev fra Ernst Christiansen til Georg Laursen af 16.1. 1926. (Herefter omtalt som BArch R 3003/13 J 41/36).
49. ABA 921, ks. 115, forretningsudvalgsmøde 4.6.1925.
50. Kevin McDermott & Jeremy Agnew; *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin*, Houndmills 1996, kap. 2, passim. Bolsjeviseringen i Danmark skulle vise sig langt fra at blive nogen let proces, idet kravene fra russisk side ofte passede dårligt til den danske virkelighed.
51. Jacobsen i *Leksikon for det 21. århundrede*.
52. BArch ZC 20146 A., afhøring af Georg Laursen af 25.3.1925, s. 2. Georg Laursen ser dog også ud til at have opholdt sig andre steder. Således er der i DKP's arkiv registreret et brev fra hans hånd angående den såkaldte Kruse-sag. Brevet er afsendt fra Paris og dateret 24.7.1925. (ABA 921, ks. 116)
53. Raymond W. Leonard: *Secret Soldiers of the Revolution. Soviet Military Intelligence 1918-1933*, Westport 1999, s.27-32; V.V. Poznjakov: *Sovetskaja razvedka v Amerike*, Moskva 2005, del 1, kap. 3, passim; A. Kolpakidi, D. Prokhorov: *Vnesjnaja razvedka Rossii*, Moskva 2001, s. 6-39; Kaufmann et al. 1993, s. 94-95; Aleksandr M. Nekrich: *Pariahs, Partners, Predators: German-Soviet Relations, 1922-1941*, New York 1997, kap. 1, passim; Aleksandr Vatlin: *The testing ground of world revolution. Germany in the 1920s*, I: Tim Rees & Andrew Thorpe (red.): *International communism and the Communist International 1919-43*, Manchester 1998, ss. 117-26. Hermann Weber et al: *Deutschland, Russland, Komintern. Überblicke, Analysen. Neue Perspektiven auf die Geschichte der KPD und die Deutsch-Russischen Beziehungen (1918-1943)*, Berlin 2014.
54. Anton Nielsen: *Som bølger af hav. 1. Arbejdets folk. Krigens børn*, Højbjerg 2010, s. 142. I bogen er blandt andet samlet både Agnes Seligmans og Martin Nielsens erindringer. Se også BArch ZC 20146 A, anklageskrift af 12.1.1927, s. 6-7, og flere breve og postkort. I sine erindringer beskriver Agnes Seligmann desuden hvordan, det var Georg Laursen, der i 1924 meldte hende ind i DKP og senere hjalp hende til hendes første besøg i Leningrad. Om Laursens arbejde i Berlin skriver hun, at "Georg arbejdede på dette tidspunkt illegalt for Kommunistisk Internationale (Komintern)". Agnes Seligmann har med andre ord haft fornemmelsen af, at det var for Komintern, Georg Laursen arbejdede, men som denne artikel afslører, peger alt altså i retning af, at hans primære arbejdsgiver var Sovjetunionens hemmelige politi.
55. BArch ZC 20146 A., udskrift af dombog, s. 20.
56. BArch ZC 20146 A., skrivelse af 30.3.1926.
57. BArch R 3003/13 J 41/26, skrivelse af 7.5.1926, s. 12; BArch ZC 20146 A., skrivelse af 30.3.1926; BArch ZC 20146 A., udskrift af dombog, s. 24-26.
58. BArch ZC 20146 A., udskrift af dombog, s. 11. I de tyske papirer optræder hans navn i denne form, der er translittereret fra russisk til tysk. I dansk translitteration ville hans navn være Mikhail Tjervjakov.
59. BArch ZC 20146 A., skrivelse af 30.3.1926.
60. BArch ZC 20146 A., udskrift af dombog, s. 14.
61. BArch R 3003/13 J 41/26, tysk politis skriftlige gennemgang af Laursens notesbøger af 22.5.1926.
62. BArch R 3003/13 J 41/26, tysk politis skriftlige gennemgang af Laursens notesbøger af 22.5.1926.

63. BArch ZC 20146 A., udskrift af dombog, s. 16-17.
64. Se også Freddy Litten: Otto Braun in Deutschland, *Internationale Wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, 1991, bind 2, s. 178.
65. Kaufmann et al., 1993, s. 120.
66. BArch ZC 20146 A., tysk politisk skrivelse af 30.3.1926.
67. Det har tidligere været antaget, at han blev anholdt i Leipzig, men intet i det tyske politiske efterforskning understøtter dette. En stor del af hans varetægtsfængsling ser også ud til at have fundet sted i Berlin. Retssagen mod ham foregik imidlertid i Leipzig, idet den højeste tyske retsinstans *Reichsgericht* havde sæde her.
68. BArch R 3003/13 J 41/26, skrivelse af 12.5.1926.
69. BArch R 3003/13 J 41/26, Georg Laursens nedskrevne dagbogsnotater i cigaretæske i perioden fra 30.3.1926 til 8.6.1926. Den interimistiske dagbog omhandler først og fremmest kærligheden til Elfriede (Elf) samt Laursens tanker om arrestationen og hverdagen i fængslet. 19.4. noterer han eksempelvis: "Elf 2 pakker, pude, lagen, fødevarer, blomster u.s.v. Talt med Goldberg, ikke alene. Fotograf og fingeraftryk." Den 14.5.: "Besøg Elf. Hun er meget nervøs og sorgfuld – hun elsker mig – jeg er meget nedtrykt over hendes tilstand." Den 15.5. skriver han: "Meget urolig – flyttet til øverste etage. Angst – hvad er der sket? Frygtelig pinsel gennem uvished. Hvordan er det gået med Elf? Er alt ikke mere tabt?? Videre den 16.5.: "Frygtelige kvalfulde tanker angående Elf. Jeg føler som om min dødsdom var udtalt. Er alt tabt? Uvisheden dræber mig. Uvisheden kan jeg næppe bære." Den 4.5. fremgår det desuden, at "Ernst har sendt penge til Elf."
70. BArch ZC 20146 A., udskrift af dombog, s. 7.
71. BArch ZC 20146 A., anklageskrift af 12.1.1927, s. 5.
72. Først på dette tidspunkt kom det til den danske offentligheds kendskab, at en dansk statsborger stod anklaget for høj- og landsforræderi i Tyskland. Sagen fulgtes i perioden omkring hovedforhandlingen tæt af de fleste store aviser herunder Politiken, Social-Demokraten, Ekstra-Bladet, Folkets Avis og Arbejderbladet. Også i Tyskland blev sagen dækket af aviserne.
73. *Politiken* 1.4.1927. Ifølge *Politiken* 1.4.1927 var der indstævnet 20 vidner, men i anklageskriftet mod Georg Laursen er oplistet 28 vidner samt en "sagkyndig". Som vidne figurerer blandt andre Elfriede Marczinski, se BArch ZC 20146 A. anklageskrift af 12.2.1927, s. 25-27.
74. BArch ZC 20146 A., anklageskrift af 12.1.1927, s. 1; Kaufmann et al. 1993, s. 32 (billede).
75. BArch, ZC 20146 A., afhøring af Georg Laursen af 25.3.1926 og senere afhøring af Georg Laursen, dato ubekendt.
76. BArch ZC 20146 A., udskrift af dombog, s. 6.
77. BArch ZC 20146 A., udskrift af dombog, s. 5. Også fra DKP's side forsøgte man øjensynligt at nedtone Georg Laursens tilknytning til partiet. Tidligere partiformand og daværende redaktør på Arbejderbladet samt tillige Laursens nære bekendte Ernst Christiansen udtalte således i et interview i Ekstra-Bladet 31.3.1927: "... jeg har haft en del med ham at gøre [...], han arbejdede i nogle år her i København og tilhørte det kommunistiske parti, indtil han for et par år siden rejste til Tyskland. Jeg har det bedste indtryk af ham, han var en rolig og besindig mand, fuldkommen reel i alle måder." Ernst Christiansen nævnte altså ikke, at Laursen i mange år havde været et højtplaceret medlem af DKP's ledelse og formelt blot var på orlov, og at han fortsat bestred en central post i Komintern som medlem af den Internationale Kontrollkommission, samt at han selv havde været i brevkontakt med ham både lige op til og efter Laursens arrestation. I Arbejderbladets omtale af sagen mod Laursen i slutningen af marts 1927 betegnes Laursen dog som "tidligere medlem af ledelsen i vort parti".
78. BArch ZC 20146 A., afhøring af Georg Laursen af 25.3.1926 og senere afhøring af Georg Laursen, dato ubekendt.

79. *Social-Demokraten* 3.4.1927.

80. Kaufmann et al. 1993, s. 77-88.

81. Kaufmann et al. 1993, s. 114. Ifølge andre kilder blev Skoblewski udvekslet i efteråret 1926, altså et år før Georg Laursen. Se Woldemar Rose: "Akten der Reichskanzlei. Weimarer Republik", http://www.bundesarchiv.de/aktenreichskanzlei/1919-1933/0000/adr/adrsz/kap1_1/para2_367.html

82. BArch R 3003/13 J 41/26, skrivelse af 7.12.1927.

Abstract

Julie Birkedal Riisbro: *Georg Laursen. From Painter to Soviet Agent. Part I*. *Arbejderhistorie* nr. 1 2015, pp. 6-33.

This is the first of two articles concerning the Danish communist, secret police agent, and Comintern functionary Georg Laursen (1889-1977). The study is mainly based on hitherto unknown material from the former Comintern archives in Moscow and the Bundesarchiv in Berlin. The purpose is to give an outline of the main phases of Laursen's life and career until the end of the 1920s.

To begin with the article focuses on his life before, during, and immediately after the First World War when Laursen spent more than ten years abroad as an active part of the labour movement and radical socialist circles in a number of European countries. In Switzerland he came into contact with Vladimir Ilich Lenin and for a period of time worked as his courier.

The second part is dedicated to Laursen's career in the early 1920s. He was then a high-ranking member of the Danish Communist Party and for some time served as its chairman. He also had close links to the Comintern and was a member of the International Control Commission. The article shows how in 1925 Laursen became a full time agent for the Soviet Secret Police, and raises the question of whether he had in fact to some extent begun this work several years earlier.

The last part concentrates on Laursen's work as a secret agent on a mission to Berlin in the second half of the 1920s. His primary task here seems to have been collecting information about various foreign policy issues. Ultimately, this mission led to his arrest and conviction. The article ends with the story of Georg Laursen's release from German imprisonment in a Soviet-German exchange of prisoners and his subsequent departure for the Soviet Union.

A future study will focus on Laursen's new life as a Soviet citizen, especially his work as a secret police agent in the Far East and his years as a senior official in the Comintern administration in Moscow.

Julie Birkedal Riisbro
cand.mag. i østeuropastudier og samfundsfag,
sprogunderviser,
julie_birkedal@hotmail.com